

De gietijzeren lichtopstand omstreeks 1925. De veerboot ss Willemstad ligt aangemeerd bij de stoombootsteiger.

De vuurtoren van Willemstad

door Peter Kouwenhoven

Onlangs verschenen in diverse media berichten over de vuurtoren van Willemstad. “De enige vuurtoren van Brabant moet weer gaan schijnen” was daarin de oproep. De vuurtoren zou bovendien een monumentenstatus moeten krijgen. Een goede aanleiding om in de rijke geschiedenis van dit unieke baken te duiken.

In opdracht van Jan IV van Glymes, de tweede markies van Bergen op Zoom, werd in 1564 het gors van de Hoge en Lage Ruigenhil bedijkt, waardoor de polder Ruigenhil ontstond. In 1565 werd hier het dorp Ruigenhil gebouwd. Dat dorp beleefde in die beginfase zware tijden. Door de Allerheiligenvloed van 1570 kwam de polder onder water te staan en een jaar later werd Ruigenhil geplunderd door de Watergeuzen. Deze werden op hun beurt verdreven door de Spanjaarden, die er vervolgens een paar jaar huis hielden, waarna de Watergeuzen het weer over namen. Zij gebruikten de polder als uitvalsbasis voor hun strooptochten. De toestand verbeterde pas toen Willem van Oranje bij Ruigenhil een vesting liet bouwen. Nadat Willem van Oranje was vermoord – in 1584 – werd de vesting Willemstad genoemd. Pas in 1926 werd de status van vesting opgeheven. Tot die tijd mocht Willemstad alleen binnen de vestingwallen bouwen, maar ook daarna is de stadsuitbreiding bescheiden gebleven. Daarom is

het karakter van deze vestingstad tot op heden nog goed bewaard gebleven. Inmiddels heeft de vesting de status van rijksmonument.

Een kruising van vaarwegen gemarkeerd

Op 3 april 1696 werd Willemstad door stadhouder Willem III gemachtigd om een vuurbaken op te richten ‘tot profijt van de stad’. In die tijd was het Hollandsch Diep vooral van belang voor de binnenvaart tussen Holland en Zeeland. Er was dringend behoefte aan een goede markering van het punt waar Haringvliet, Volkerak en Hollandsch Diep samen kwamen. Het vuurbaken werd gebouwd door Theunis Pieterse Maas op het contrescarpe, ofwel het buitentalud van de vestinggracht, ongeveer op de plaats van de huidige lichtopstand aan de Lantaarndijk. In eerste instantie exploiteerde het stadsbestuur het baken zelf. Passerende schippers moesten ‘bakengeld’ betalen voor het beheer en onderhoud. Het innen van bakengeld op het brede

vaarwater leverde echter, vooral bij ruw weer, problemen op. Daarom werd het vuurbaken drie jaar later verpacht. De pachter inde het bakengeld, samen met dat voor het baken van Strijensas, op de Dordtsche Kil. In 1722 werd op dezelfde locatie een nieuw vuurbaken gebouwd. Het was 18 voet hoog, dat is zo’n vijfenhalve meter. Het had een lantaarn met een met lood beklede kap. Rondom de lantaarn was een houten bordes geconstrueerd. De gemeente exploiteerde dit baken weer zelf. De scheepvaart was als gevolg van de verzanding van de Brielse Maas enorm in omvang toegenomen: vanaf 1740 voeren zelfs alle schepen van of naar Rotterdam en Dordrecht via het Hollandsch Diep. Het baken was in die tijd een goudmijntje. In 1800 werd het baken afgebroken, gedeeltelijk vernieuwd en weer opgebouwd. Tijdens de Franse Tijd (1794-1814) viel het scheepvaartverkeer vrijwel stil maar daarna leefde dit weer flink op. Toen begonnen er klachten te komen over de verlichting van het baken van Willemstad. De twee kleine lantaarnlampjes zonder lichtkaatser waren onvoldoende zichtbaar. In 1816 gaf de Gouverneur der Provincie daarom opdracht om vier Engelse lamplichten te plaatsen, gericht naar de diverse vaarrichtingen. De klachten werden echter niet minder. Daarom werd er in 1820 een nieuwe lantaarn gebouwd, in opdracht van kapitein-ter-zee Twent van het Loodswezen. Deze lichtopstand werd daarna nog enkele malen vernieuwd. In 1868 werd de lichtopstand opnieuw vervangen, dit keer door een vijfhoekig gietijzeren vuurtorentje; een constructie die maar weinig is toegepast bij vuurtorens in Nederland. In 1923 werd het vaste licht van deze toren

De gietijzeren lichtopstand eind jaren 1920.

Vuurtoren, Willemstad

De vuurtoren omstreeks 1953. De daglichtopeningen in de schacht hadden toen nog ramen. Ze zijn enkele jaren later dichtgemetseld.

De vuurtoren omstreekt 1965.

veranderd in een onderbroken licht. Mogelijk werd toen ook een gasgloeilicht geplaatst, maar dat werd al in 1930 vervangen door een elektrisch licht. In maart 1943 werd deze gietijzeren vuurtoren door de Duitse bezetters afgebroken en in een uitkijkpost veranderd.

Een vierkant lichtbaken

In 1946 werd bij Willemstad weer een nieuwe lichtopstand gebouwd. Dit keer een vierkante bakstenen toren met een hoogte van 10,6 meter, ontworpen door de Bouwkundige Dienst van het Loodswezen en gebouwd door de plaatselijke aannemer Herwig. Het ontwerp is sober en functioneel en kenmerkend voor de naoorlogse opbouwperiode. Het lichthuis is van een seriematig ontwerp dat typerend is voor lichthuizen uit het begin van de twintigste eeuw. Het was in eerste instantie helemaal rood maar in 1953 vermeldt de lichtenlijst een geel lichthuis met rode kap. Deze kleurstelling is tot op heden zo gebleven. Vanaf het begin stond er een dubbellenslantaarn in opgesteld, met een elektrische lamp als lichtbron. Het licht werd in 1948 voor het eerst ontstoken, met als karakter: FIWRG5s, ofwel een wit schitterlicht met groene en rode sectoren. Elke 5 seconden één schittering van 2 seconden. Het licht staat op een hoogte van 12 meter boven de middenstand. Het licht functioneerde automatisch, lichtwachters waren er dan ook niet in Willemstad. De vuurtoren werd onderhouden door de heer A. de Visser, een aannemer die ook het onderhoud deed van de betonning op het Hollandsch Diep. Hij woonde destijds op de Benedenkade 10 in Willemstad.

WILLEMSTAD De Vuurtoren met Werkhaven

De vuurtoren begin jaren 1960. In 1957 werd ten behoeve van de afsluiting van het Volkerak een werkhaven aangelegd naast de vuurtoren.

Maar ook dit licht was slecht zichtbaar. Op 6 januari 1989 werd het voorgoed gedoofd. Rode en groene lichtboeien markeren nu het vaarwater. Net als veel andere vuurtorens die hun functie verloren, takelde de lichtopstand van Willemstad daarna langzaam af. Hugo Snel, inwoner van Willemstad en lid van onze vereniging, kon het niet aanzien dat de laatste vuurtoren van Noord-Brabant dreigde te verdwijnen. Hij schreef daarom een brief aan de gemeente Willemstad, met het verzoek de toren open te stellen voor publiek. In eerste instantie kreeg hij geen reactie maar bij een tweede poging in 1997 – Willemstad was inmiddels onderdeel van de gemeente Moerdijk – kreeg hij toestemming de toren te ‘exploiteren’. De optiek bleek inmiddels te zijn verdwenen, maar van Rijkswaterstaat in Hellevoetsluis kreeg hij een identiek oud exemplaar. Hugo richtte in de toren een kleine tentoonstelling in over de geschiedenis van de vuurtoren en wetenswaardigheden over Willemstad. De vuurtoren is beperkt open voor publiek.

Veerdienst

In 1852 werd in opdracht van Rijkswaterstaat een steiger gebouwd bij de toenmalige lichtopstand van Willemstad, om een aanlegplaats voor stoomschepen te creëren. De stoomvaart was toen sterk in opkomst en het Hollandsch Diep werd druk bevaren. De lichtopstand zal ongetwijfeld als richtpunt hebben gediend voor de stoomschepen richting Willemstad, zowel overdag als 's nachts. Eind negentiende eeuw legde de Rotterdamse Tramweg Maatschappij (RTM) op de Zuid-Hollandse en Zeeuwse

eilanden een uitgebreid netwerk aan van tramwegen en vanaf 1900 nam deze maatschappij ook de al langer bestaande veerdienst tussen Numansdorp en Willemstad over. Deze veerdienst vond tot dan toe plaats met zeilschepen vanaf de haven van Willemstad. Na de overname door de RTM werd de veerdienst verzorgd door een stoomschip vanaf de aanlegsteiger bij de lichtopstand. Aanvankelijk werd het grote s.s. Numansdorp ingezet maar door een tegenvallend aantal passagiers werd de dienst in 1909 vervangen door het kleinere s.s. Willemstad. De veerdienst was lange tijd nauwelijks rendabel maar toch bleef hij in stand, ook tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tot overmaat van ramp werden zowel het s.s. Willemstad als het s.s. Minister C. Lely van de dienst Zijpe-Numansdorp op 13 november 1943 beschoten door geallieerde vliegtuigen, met dertien doden en vijftig gewonden tot gevolg. De definitieve doodssteek voor het veer Willemstad-Numansdorp was de totstandkoming van een vaste oeververbinding tussen westelijk Noord-Brabant en de Hoekse Waard via de Volkeraksluizen en de Haringvlietbrug. In januari 1966 stopte de RTM de exploitatie van het veer. De aanlegsteiger is daarna al snel afgebroken: op een topografische kaart uit 1968 komt hij al niet meer voor. Tot 2022 was er nog wel 'Veerdienst Anna', vanuit de haven van Willemstad naar Numansdorp. Voetgangers en fietsers konden met een kleine veerboot overvaren. Deze dienst moest worden gestopt omdat er geen exploitant gevonden kon worden.

Recente ontwikkelingen

In 2010 werd de vuurtoren van Willemstad gerenoveerd. Het lichthuis werd tijdelijk verwijderd en opgeknapt, waarna de weer fris geel-rode koepel werd teruggeplaatst. Tijdens deze renovatie werd de oorspronkelijke metalen balustrade om veiligheidsredenen opgehoogd, waarbij er een extra geleiding onder is geplaatst. De fysieke verschijningsvorm veranderde daardoor niet wezenlijk. De vuurtoren werd eind 2012 te koop aangeboden door de gemeente Moerdijk, eigenaar van dit historische object, omdat er bezuinigd moest worden. Omdat dit niets opleverde werd de toren in maart 2013 opnieuw te koop gezet, nu voor € 18.000,-. In juli van dat jaar was er een Amsterdammer wiens grootvader uit Willemstad kwam, die een wild plan indiende om van de vuurtoren een 'schrijversnest' te maken. Daarvoor zou er een verdieping tussen de toren het lichthuis moeten worden gebouwd. In deze nieuwe ruimte zouden schrijvers in alle rust aan een boek kunnen werken. Het is nooit wat geworden met dit plan. In augustus 2022 kwam het torentje opeens weer in de belangstelling. Verschillende media berichtten dat Hugo Snel, nog steeds exploitant van de vuurtoren, graag zou zien dat de toren letterlijk en figuurlijk weer in de schijnwerpers wordt gezet. Met een lamp in de lichtkoepel en gebouwverlichting aan de buitenkant, zonder dat dit hinderlijk is voor de scheepvaart. Hugo stelt ook dat de vuurtoren tot het cultureel erfgoed behoort en snel de status van monument moet krijgen. "Onze vuurtoren staat in allerlei boeken en op internationale websites. We moeten er daarom echt zuinig op zijn en goed bewaren voor toekomstige generaties."

Bronnen:

- Peter Kouwenhoven, 2010. Vuurtorens, lichtschepen en kapen. Nautische erfgoed van Nederland.
- Erik Peters, 23 augustus 2022. De enige vuurtoren van Brabant moet na ruim dertig jaar weer gaan schijnen. Op de website van Omroep Brabant.
- Anton Schuttelaars, 25 maart 2010. Willemstadse veer. Op de website van het Brabants Historisch Informatie Centrum.
- Diverse oude uitgaven van de 'Lichtenlijst van Nederland'.
- Guus Mahler: foto's blz. 4 en blz. 6 links.
- Peter Kouwenhoven: foto blz. 6 rechts boven.
- Collectie René Vas: ansichtkaart blz. 5 boven.
- Collectie Henk Huis: foto's/ansichtkaarten blz. 5 onder en blz. 6 en 7.